

Zemin
No. 7
Haziran 1987

Mahalli Sendikalar Yazısı Üzerine

Zemin dergisinin Şubat 1987 tarihli 5. sayısında Muzaffer Bal'ın "Mahalli Sendikalar" konulu bir yazısı yayımlandı. Bu yazı tartışılması gerektiğini sandığım bazı görüşler ileri sürüyor. Yazımda önce M. Bal'ın bazı maddî hatalarını ele alacağım. Daha sonra da, değişik düşündüğüm bazı noktaları özet olarak belirteceğim.

Maddî Hatalar

M. Bal'ın yazısının ilk sayfası Türkiye sendikacılık hareketine ilişkin bir özet içeriyor. Ancak bu konuda bazı maddî hatalar var. Bu tür yazılarda bu konularda daha titiz davranılması, yazının diğer bölümlerindeki tezlerin güvenilirliğini artırır.

M. Bal, Osmanlı İmparatorluğu'nda "sanayinin gelişmesi ile loncaların zayıfladığını, yerine 'meslek' sendikalarının kurulduğunu" ileri sürüyor. Sendikaların öncülü loncalar değil, loncalarda kalfalarca ustalara karşı kurulan gizli örgütlenmelerdir. Osmanlı loncaları ile sendikaları arasındaki tek bağ, belki hamal loncası için geçerlidir.

M. Bal, "ilk işçi örgütlerinin varlığının 1845 tarihli polis nizamnamesinden" çıkarılabildiğini belirtiyor. Daha sonra da, "Bu tarihlerdeki işçi örgütlerinin zayıf, cılız olduğunu söyleyebiliriz" diyor. 1845 Polis Nizamnamesi'nde sözü edilen hüküm tartışmalıdır. Bazı yazarlar, Fransız mevzuatından örnekler de vererek, bu hükmün bir çeviri sonucu konduğu görüşündedirler. 1889 ve hatta 1894-95 öncesindeki döneme ilişkin saptanmış işçi örgütü ise bulunmamaktadır.

M. Bal "En eski çalışma yasası 1865 tarihlidir" diye yazıyor. 1865 yılında kabul edilen düzenleme, yalnızca Ereğli'de uygulanan ve hatta uygulandığı bile tartışmalı olan Dilaver Paşa Nizamnamesi'dir. Ondokuzuncu yüzyılın ilk on yıllarında ise Çukurova'da İbrahim Paşa'nın tarımla ilgili tüzel düzenlemeleri vardır.

M. Bal, "Temmuz 1909'da çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu ile kamu hizmetlerinde grev ve sendikacılık yasaklanmıştır" diyor. İlk olarak 1908 yılında Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-u Muvakkat çıkarıldı. Bu kanun hükmünde ka-

rarname ile 1909 Tatil-i Eşgal Kanunu arasında önemli bir fark yoktur. Gerek 1908 kanun hükmünde kararname, gerek 1909 yasası grevi yasaklamaz. "Kamu hizmetlerinde" değil, "kamuya yönelik hizmetlerde" grevi bir uzlaşma sürecinden geçme zorunluluğuna bağlar.

M. Bal, "1933'de çıkarılan cezai kanunu ile grev yasağı cezai müeyyidelerle pekiştirilmiştir" diyor. Bugün genel olarak kabul gören görüş, 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu'na kadar kamuya yönelik hizmetlerde grev hakkının kullanımının 1909 Tatil-i Eşgal Kanunu ile düzenlendiği, diğer alanlarda ise bir yasaklamamanın olmadığıdır. 1926 yılında kabul edilen ve 1933 yılında 2275 sayılı kanunla değiştirilen 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 201. maddesi grevi değil, "cebr-ü şiddet veya tehdit" kullanılarak yapılan grevi yasaklamakta ve cezalandırmaktadır.

M. Bal, "1947 Sendikalar Kanunu ile sendika kurmak serbest hale gelmesine rağmen" demektedir. 1938 yılında sınıf esasına dayalı cemiyet kurulmasına konan yasaklama 1946 yılında kaldırıldı. 5018 sayılı Sendikalar Kanunu ise, 1946 yılının ikinci yarısında kurulan sendikaların bir bölümünün Aralık ayında kapatılmasından sonra çıkarıldı ve sendikal örgütlenme özgürlüğünü sınırlandırdı.

Değerlendirme Ayrıntıları

Yazıda sendika-içi demokrasi konusunda yazılanlardan çıkan genel hava, sendika-içi demokrasiyi engelleyen iki önemli etmenin milli tip sendikacılık ve sendika yöneticileri olduğudur.

Sendikal örgütlenmenin biçimi, her ülkenin sendikal mücadele mirasına ve sendikaların öntündeki görevlere göre değişiklik gösterir. Genel olarak, "mahalli sendikalar demokrasi üretir, milli tip sendikalar demokrasi zedeler" anlayışına katılmak mümkün değildir. Sendikal örgütlenme biçiminin sendika-içi demokrasi üzerindeki etkisi, giyilen elbisenin insanın düşünceleri üzerindeki etkisinden biraz fazladır. Diğer bir deyişle, sendikal örgütlenmenin biçiminin "mahalli" olarak belirlenmesi sendika-içi demokrasiyi kendiliğinden doğurmaz. Bugün Japonya'da "mahalli sendikacılıktan" da küçük birer birim olan işyeri sendikacılığı hakimdir. Ancak sendika-içi demokrasiye ilişkin sorunlar sürmektedir. İngiltere'de ise mahalli sendikalar, meslek sendikaları, işkolu sendikaları ve genel sendikalar TUC içinde bir arada yaşamaktadır ve farklı örgütlenme biçimlerinin sendika-içi demokrasi konusunda farklı sonuçlar doğurduğu (bildiğim kadarıyla) ileri sürülmektedir.

Belki tartışılması gereken, mahalli sendika veya milli tip sendika ikileminden çok, ademimerkeziyetçi veya merkeziyetçi sendikacılık anlayışlarıdır. Sermayenin ileri bir merkezileşme ve yoğunlaşma düzeyinde olduğu günümüzde, ondoku-

**İnsanların dünyaya bakışları
değişmediği takdirde, her köye
bağımsızlık tanmanın bugünkü
Türkiye'den daha demokratik
birimler doğuracağı çok
kuşkuludur.**

zuncu yüzyılın ademimerkeziyetçi mahalli örgütlenmelerinin benzerlerini yaratmaya çalışmak pek başarılı sonuçlar vermesi gerekir. Sendikal örgütlenmenin biçimlenmesinde en önemli etmenlerden biri, hasmın örgütlülüğüdür. Sermaye birliğinde varılan düzeyin ötesinde, işverenlerin sendika karşısındaki örgütlülüğü ve hükümetlerin tavır da önemlidir. Güçlü işveren örgütlenmeleri ve onlardan yana hükümetler, işçilerin sendikal gücünün merkezleştirilmesini gerektirir. Birçok ülkede ücret ve temel haklar pazarlığı mahalli sendikalar değil, işçi konfederasyonu, işveren konfederasyonu ve hükümet üçlüsü arasında yapılmaktadır.

Anarkosendikalistler merkezizetçilik ile otoriteyi, ademimerkeziyetçilik ile de demokrasiyi özdeşleştirirler. Kanımca bu yaklaşım doğru değildir. İnsanlarda demokrasi geleneği yerleşmiş ve demokratik işleyişin kanalları açıkça, merkezizetçilik ile demokrasi çelişmez. Gündülmeyi tercih edenlerin ortamında ise ademimerkeziyetçilik kendiliğinden demokrasi doğurmaz. İnsanların dünyaya bakışları değişmediği takdirde, her köye bağımsızlık tanmanın bugünkü Türkiye'den daha demokratik birimler doğuracağı çok kuşkuludur. Sendikal örgütlenme açısından da aynı durum geçerlidir.

M. Bal, "Bir mahalledeki ('mahalledeki' olmalı, YK) tüm işkollarını kapsayacak bir tek mahalli sendika oluşturulmalıdır" (s.37) diyor. Sendikalara genel olarak yöneltilen eleştirilerden biri, sendikal örgütlenmenin işçileri burjuva bir anlayışla işkollarına ve işyerlerine göre böldüğüdür. M. Bal'ın önerisi, bu sakıncayı ortadan kaldırmayı amaçlıyorsa benziyor. Ancak İngiltere'deki genel sendikalar bu önerinin somutlaşmış biçimidir. Hangi işkolunda olursa olsun tüm işçiler bu genel sendikaya üye olabilir. İsrail'deki Genel Emek Konfederasyonu (Histadrut) da bu açıdan ilginç bir örnektir. Konfederasyonu

sendikalar değil, gerçek kişiler üyedir. Histadrut üyeleri daha sonra çalıştıkları işyerlerine göre gruplandırılırlar. Bu iki örnekte de örgütlenme biçimindeki değişikliğin anlayışlar üzerinde fazla bir etkisi olmamıştır. Bu anlayışın anarkosendikalist bir örneği ise, bir zamanlar ABD'nin en güçlü işçi örgütü olan IWW'nun (Dünya Endüstriyel İşçileri) "Büyük Bir Tek Sendika" ("One Big Union") görüşüdür.

M. Bal şöyle devam ediyor: "Diğer mahalli sendikalarla bir üst örgüt oluşturulabilir. Bu örgüt konsey olabilir... Bölgesel konseyler daha da geliştirilebilir. Şehir konseyleri ve ülke çapında konseyler olarak genişletilebilir."

Bazı ülkelerdeki konsey deneyimlerinden olsa gerek, ülkemizde bu kavrama normal olarak içerdiğinden daha fazla bir anlam yükleniyor, daha bir sempatiyle yaklaşıyor. 1980 öncesinde bu isimle bir dergi bile yayınlandı. Bazı sendikalarımızın tüzüklerinde "konsey" örgütlenmesi bulunuyordu.

Diğer taraftan, İngiltere'de TUC'a bağlı sendikaların belirli bölgelerde oluşturdukları yatay örgütlenmelere de "konsey" adı verilmektedir.

"Konsey" teriminin kullanılmasının da kendi başına hiçbir yarar getirmeyeceği düşüncesindeyim. Belli düzen-çi ve durağan örgütlenmelere "konsey" adı verilerek, bir zamanlar İtalya'daki devrimci yükselişin düzen-dışı ve düzen-karşıtı kitle örgütlenmeleri yaratılamaz.

Sendikalardan demokrasi konusundaki beklentiler, "sendikalarda geleceğin toplumunu yaratma" veya "sendikaları geleceğin toplumunun çekirdeği olarak görme" anlayışlarından hareket etmemelidir. Kapitalizmde sendikalar genel olarak düzen-çi kurumlardır. İşlevleri, yetenekleri ve görevleri, bu özellikleriyle sınırlıdır. Onlardan, daha yüksek bir performans bekleyenler genellikle hayal kırıklığına uğrar ve sendikaların bu sınırlı işlevlerinin yerine getirilmesine de engel olabilir.

Sendika yöneticileri ise bir "sonuç"tan öte bir şey değildir. Sendika yöneticileri; temsil ettikleri kitlenin düzen-çi koşullarda kaba bir yansımasıdır. Sendika yöneticilerinin sendika-çi demokrasiyi engelledikleri durumlar tabii ki vardır. Ancak sendika-çi demokrasiyi işlememesinin belirleyici nedeni, sendika yöneticileri değildir. Sendika tüzükleri de böyledir. Sendika tüzüklerinde anti-demokratik hükümler olabilir, ama demokrasiyi yok eden bunlar değildir. Bunlar yalnızca birer engel olur, o kadar.

Sendika-çi demokrasi, sendika yöneticilerinin de birini oluşturduğu çok karmaşık etmenlerin bir sonucudur.

M. Bal'ın önerilerinin büyük bir bölümüne katılmıyorum. Sendikaların bugünkü işleyişinin de M. Bal tarafından sunulduğu kadar anti-demokratik olmadığını biliyorum. Bizim istediklerimizin yönetime gelmemesi, ille de anti-demokratik uygulamaların olmuş olmasını gerektirmez. Kitle henüz bizim istediklerimizi istemiyor da olabilir. Eğer durum böyleyse, fazla anti-demokratik uygulamaya zaten gerek yoktur. Sanırım halen biraz o aşamadayız.

"Mahalli sendikalar" başlığını okuduğumda, yazının yatay örgütlenmelerle ilgili olduğunu sanmıştım. Kumaşi veya halıyı sağlamlaştırarak, dikey ve yatay ipiklerdir. Türkiye'de bugün milli tip sendikacılık (işkolu sendikacılığı) dikey bir örgütlenme (şu ya da bu ölçüde) sağlamaktadır. 1946 sonrasında ku-

ruvan ve 1963 sonrasında da devam eden il birlikleri, yatay örgütlenme gereksinimini bir ölçüde sağlamışlardır. Ancak 1970 yılında yapılan yasa değişikliğiyle, il birlikleri örgütlenmesi kaldırıldı.

Bugün, bir il veya ilçedeki sendika şubeleri arasında demokratik bir biçimde oluşturulmuş ve işleyen yatay örgütlenmelere büyük bir gereksinim vardır. Bazı illerde kendiliğinden bu tür örgütlenmeler doğmaktadır. Sanırım bu gelişimi gözlemek ve değerlendirmek bugün için daha önemlidir.

Yıldırım Koc

Dipnotlar:

(1) Bkz. Gülmez, Mesut, "1936 Öncesinde İşçi Hakları", *Türkiye'de İşçi Hakları*, Yol-İş Yay., Ankara, 1986, s.28-30.

(2) Bkz. Gülmez, M., a.g.m., s.41-42.

Kitle henüz bizim izlediklerimizi istemiyor da olabilir. Eğer durum böyleyse, fazla anti-demokratik uygulamaya zaten gerek yoktur.

